

4. A SZLOVÁKIAI MAGYAROK ETNIKAI ÉS DEMOGRÁFIAI FOLYAMATAI

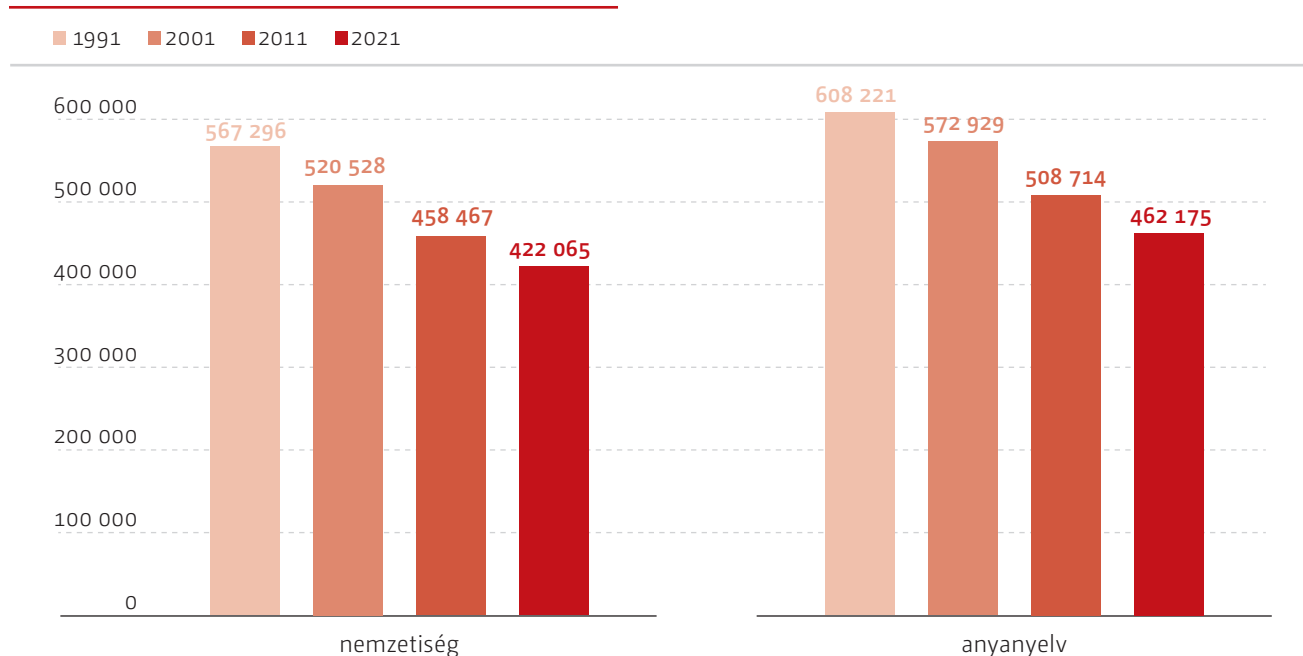
Létszám és településszerkezet

Amikor arra a kérdésre keressük a választ, hogy hány magyar él Szlovákiában, a válasz bonyolultabb, mint elsőre tűnik. A magyarok számát leginkább a népszámlálásokra alapozva szokták megadni, de még a népszámlálás sem tud egyértelmű választ adni. A legutóbbi, 2021-es népszámláláson ugyanis rákérdeztek az egyének nemzetiségére, anyanyelvére, valamint második nemzetiségére is. E három válaszlehetőség által pedig nem egy konkrét szám, hanem inkább egy intervallum rajzolódik ki, rávilágítva arra, hogy az etnikai kategóriák között nem feltétlenül húzódik éles határ, és a magyarok egy része is többes etnikai kötődésekkel rendelkezik.¹⁷

A 2021-es népszámlálás szerint a magyar nemzetiségűek száma 422 065 fő volt. Emellett 34 089 fő a magyart jelölte meg második nemzetiségüként. Magyar anyanyelvűnek pedig 462 175-en vallották magukat. Összességében a legalább egy kategória szerint magukat magyarnak vallók száma megközelíti a félmilliót, őket tekinthetjük a népszámlálás szerinti legtágabb körnek – de ebben még mindig nincs benne az összes magyar kötődésű: például a vegyes családból származó, magyarul beszélő, de magát minden kategória szerint szlováknak vallók. 2021-ben 128 ezer magát magyarnak is valló személy (azaz minden negyedik magyar kötődésű) jelölte magát egyéb etnikai csoporthoz tartozónak. A többes kötődésűek $\frac{3}{4}$ -e szlovák, 16%-a roma nyelvi-etnikai identitással is bír. Jól

kirajzolódik még, hogy a magyar anyanyelvűek száma meghaladja a magyar nemzetiségűekét (1. ábra). A különbség (illetve a különbség nagyságának) hátterében két fő ok áll: egyrészt a magyar anyanyelvű roma nemzetiségű népesség nagy száma, másrészt pedig az, hogy Szlovákiában a „nemzetiség” kategória erős politikai konnotáció hordozója,¹⁸ ennek megfelelően pedig a kisebbségi kötődések kifejeződése sok esetben az „anyanyelv” kategória keretében történik meg – utalva a szlovák nemzetiség privilegiált pozíciójára, valamint a szlovákiai etnikai hierarchiára. Mindez egyben azt is jelenti, hogy a magyar közoktatás demográfiai kapcsolatainak vizsgálatakor érdemesebb a magyar anyanyelvűek kategóriájából kiindulni – amikor ezt a rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik.

1. ábra: A magyar nemzetiségűek, illetve magyar anyanyelvűek számának változása 1991–2021

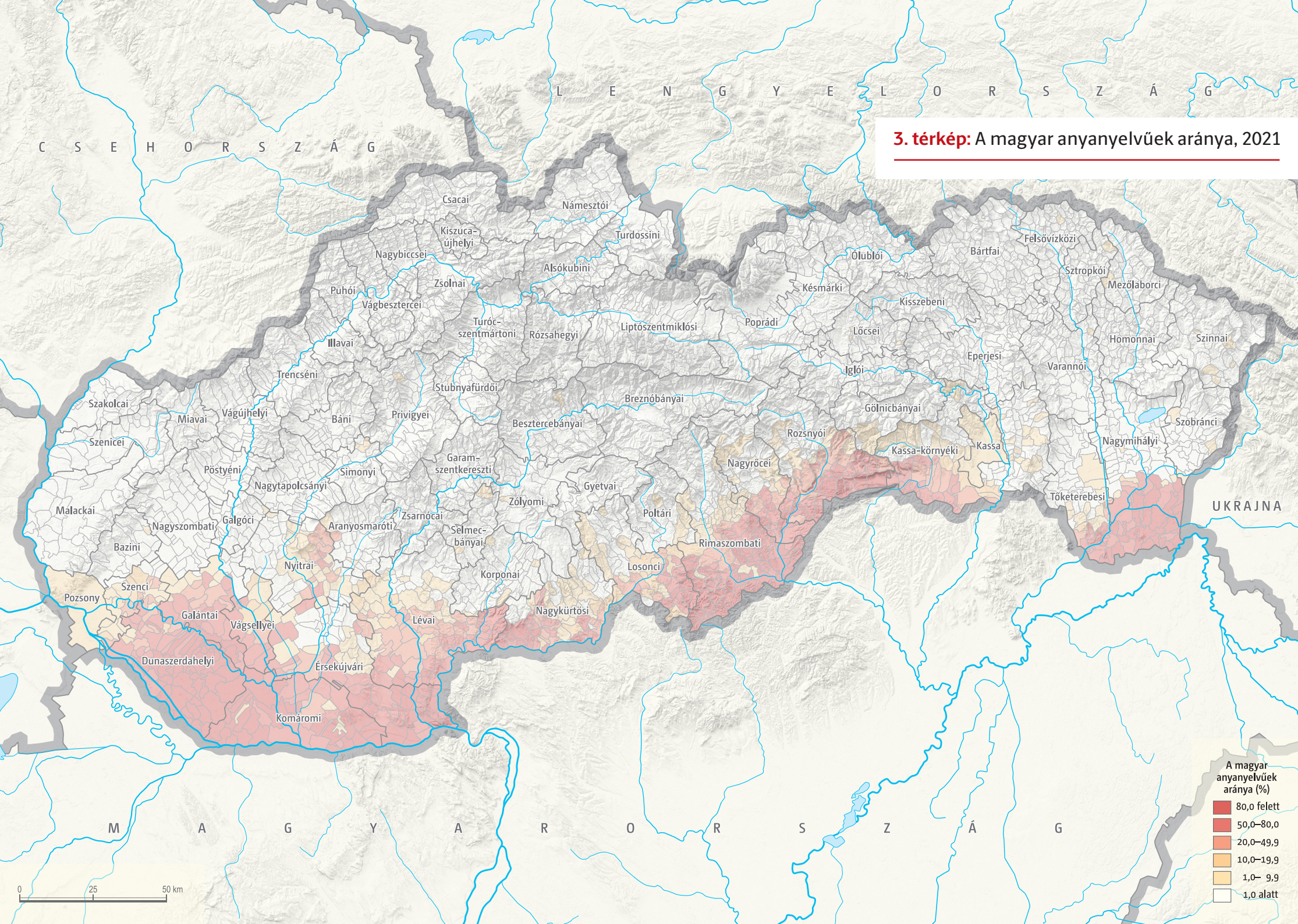

A szlovákiai magyarok 99%-a Dél-Szlovákia 16 járásában és a két nagyvárosban, Pozsonyban és Kassán él.¹⁹ A koncentrált területi elhelyezkedést jól mutatja, hogy a magyar anyanyelvűek 75%-a olyan településen lakik, ahol a magyarok alkotják a legnagyobb etnikai csoportot (3. térkép). Ezt a képet azonban árnyalja, hogy a magyar etnikai terület a magyar-szlovák államhatár mentén nyugat-keleti irányban hosszan elnyúlik, helyenként elkeskenyedik, illetve

megszakad.²⁰ Ez a magyarlakta térségek társadalmi-demográfiai karakterében is különbséget jelent. A legélesebb különbség talán a Nagykürtösi és a Losonci járás között van, ahol a magyar településterület rendkívül elkeskenyedik. Az elemzésben jellemzően ennek a két járásnak a határát tekintjük majd a magyar nyelvterület nyugati és keleti része közötti határnak. E határtól nyugatra él a magyarok több mint kétharmada.

A magyar településterület hosszan elnyúló volta előnytelen a közigazgatási térfelosztásban is: bár települési szinten viszonylag kompakt a magyar etnikai terület, a járások szintjén – amely elemzésünk talán legfontosabb területi kerete – mindössze két egységben, a Dunaszerdahelyi és a Komáromi járásokban vannak többségben a magyarok. E két járás jelentőségét tovább fokozza, hogy itt él a szlovákiai magyarok harmada. Bár a népszámlálás szerint a Rimaszombati járásban a magyarok aránya 40% körüli, a születések több mint felénél az anya nemzetisége magyar, ezért sok szempontból ezt a járást is „tömbterületként” értelmezhetjük. Fontos megjegyezni, hogy a magyar településterület egyes részein (pl. Párkány, vagy éppen Királyhelmec környékén) a magyarok településszerkezete etnikai tömbterületként rajzolódik ki (3. térkép), ugyanakkor a közigazgatási beosztás szlovák többségű területekkel vonja össze őket, így járási arányuk jellemzően 1/3 alatt marad.²¹ Az etnikai szerkezet és a közigazgatási térfelosztás eltérései arra hívják fel a figyelmet, hogy a vizsgált folyamatok esetenként jobban értelmezhetők város és vonzáskörzete, azaz kistérségi szinten, mint a magyar szempontból esetenként nehezen operacionalizálható járási szinten.²² Ugyanakkor a kistérség, amely sokszor érdemi területi együttműködési igényekre és formákra utal, statisztikailag sokkal kevésbé megfogható.

3. térkép: A magyar anyanyelvűek aránya, 2021

A fent említett, tömb-jellegű járások mellett a dél-szlovákiai járások többségében a magyarok aránya 20-30% körül mozog. A 10% alatti magyar aránnyal rendelkező járásokat szórványként vagy szórványosodó térségként kell értelmeznünk. Ilyen elsősorban a két nagyváros és a Nyitrai járás (5% alatti magyar arány), de egyre inkább a Szenci és a Kassa-környéki járás is. Az említettek mellett az etnikai térszerkezet kompaktsága jelentősen csökkent a Lévai és Nagykürtösi járásokban, így hiába viszonylag magas a magyarok aránya (20–25% között), ezek a járások sok szempontból szintén a szórvány részeinek tekinthetők.

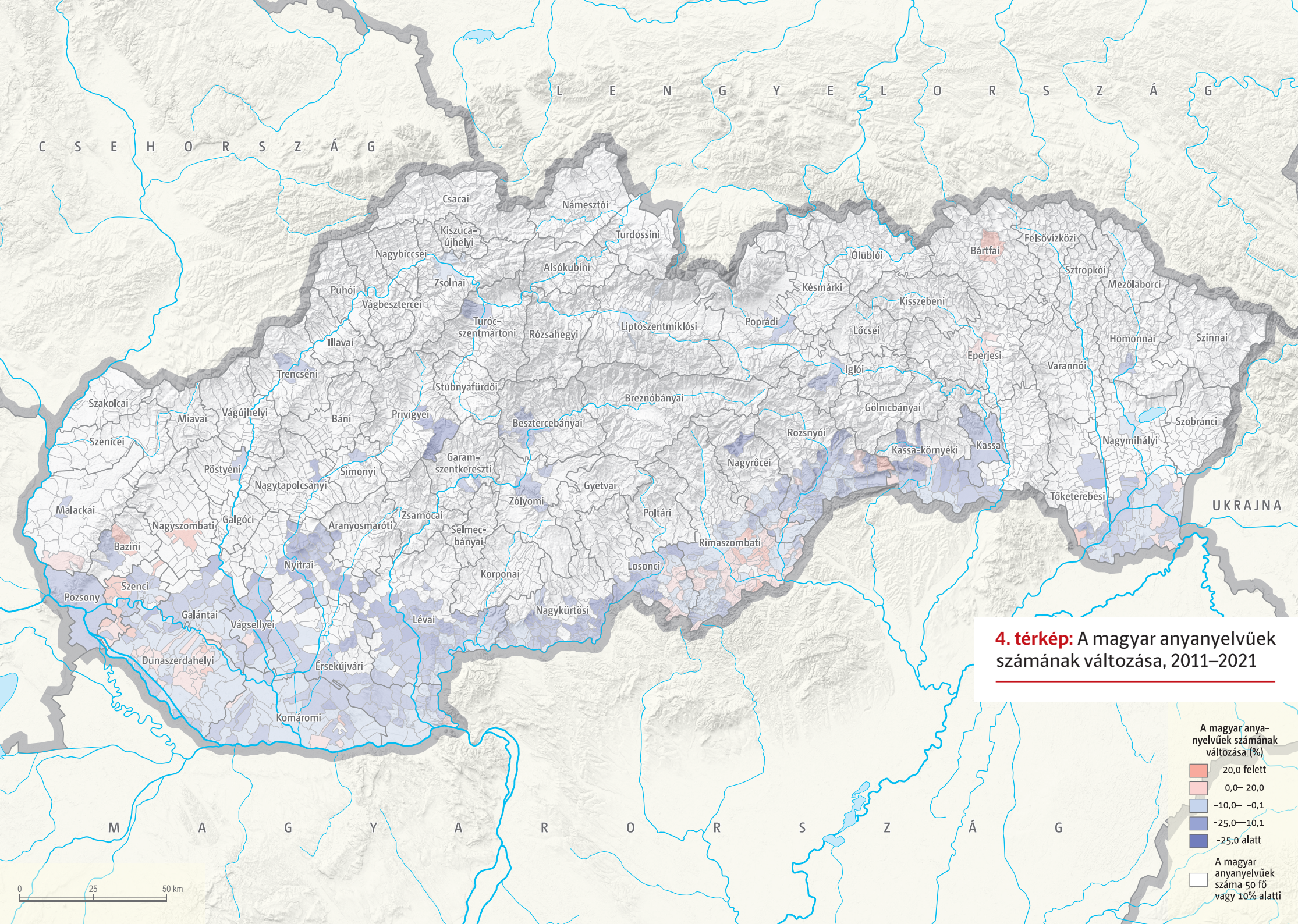
A magyar településterület kompaktsága azonban nem csak ezekben a járásokban, hanem általánosságban is csökken. Ahogy említettük, a 2021-es népszámlálás szerint a magyarok 75%-a (nemzetiség szerint 73%-a) olyan településen lakik, ahol a magyarok helyi többséget alkotnak, a korábbiakhoz képest azonban némileg csökken ez az arány (2001: 77%, ill. 76%). Összesen nemzetiség szerint 346, anyanyelv szerint 377 településen a magyarok alkotják a helyi többséget. A magyarok 20%-a viszont már olyan településen él, ahol arányuk nem éri el a kisebbségi nyelvhasználati törvényben előírt 15%-os határt.

A magyarok településszerkezetének fontos indikátora az urbanizáltsági szint, amely jelentősen elmarad

a szlovákokétól és az országos átlagtól: napjainkban a szlovákiai magyarok mindössze 38%-a város lakó. A szlovák lakossághoz képest a magyarok felülreprezentáltak a 10 ezer főnél kisebb településeken, enyhén alulreprezentáltak a kis- és középvárosoknak megfelelő 10–50 ezer fős kategóriában, és rendkívül alulreprezentáltak az 50 ezer főt meghaladó lakosságú városokban. Mindez azt is jelenti, hogy a magyarok többnyire a falusias és jórészt periférikus területeken élnek többségben, míg a településhierarchián felfelé egyre csökkenő arányban vannak jelen, ami egyértelmű társadalmi-gazdasági hátrányt jelent.

A település nagyság a közoktatás szempontjából szintén roppant fontos kérdés, hiszen az iskolákat fenntartó helyi önkormányzatok szempontjából és a tanulói létszámokhoz igazított költségvetési támogatás nagyságát tekintve egyaránt alapvetően befolyásoló tényező. 2021-ben a magyar anyanyelvűek 23%-a lakott 1000 főnél kisebb településen, miközben az összes magyar tannyelvű általános iskola 34%-a található ilyen településen, ám ezekbe mindössze a magyar iskolások 13%-a (!) járt. Mindez jól mutatja, hogy egyes térségekben az aprófalvas térszerkezet milyen kihívásokat jelent. Ugyanakkor a teljes szervezetszerű iskoláknak csak 13%-a van 1000 fősnél kisebb faluban, ami a felső tagozatos ingázás, az iskolabusz-hálózat szerepét emeli ki.

A magyar tanulói létszám változásához érdemes áttekinteni a magyar népesség demográfiai folyamatait, azaz a 2011 és 2021 közötti változásokat. Általánosságban elmondható, hogy a magyar településterület keleti felében (a Nagykürtösi járástól keletre) a csökkenés mértéke valamivel kisebb volt, sőt, a Rimaszombati járásban még emelkedett is a magyarok száma (1. táblázat).²³ Ez annak kontextusában feltűnő igazán, hogy – részben a belső migrációnak köszönhetően²⁴ – Szlovákián belül az össznépesség egyre nagyobb hányada koncentrálódik a nyugati, fejlettebb területeken, és kimondottan Pozsony környékén. A gömöri (és kelet-nógrádi) területek mellett, ahol nőtt a magyarok száma és/vagy aránya, a legkisebb csökkenés a magyar tömbterületeket jellemzi (Dunaszerdahelyi, Komáromi járások, előbbiben több településen nőtt a magyarok száma), valamint azt a Szenci járást, ahol a belső migrációs folyamatok, azaz a pozsonyi szuburbanizáció, illetve agglomerálódás játszottak közre a viszonylag kedvező magyar népesedési helyzetben (4. térkép). Ugyanakkor ezek a folyamatok a szlovák népesség körében hatványozottak voltak, így a magyarok aránya jelentősen csökkent a magyar tömbterület nyugati peremén, a Felső-Csallóközben és a Szenci járásban, ami máris komoly vitákat generál a fővárosból kiköltöző, illetve más szlovák többségű járásból beköltöző szlovákok iskola- és művelődési igényei tárgyában.²⁵

4. térkép: A magyar anyanyelvűek számának változása, 2011–2021

A magyar anyanyelvűek számának változása (%)

20,0 felett
0,0– 20,0
–10,0– –0,1
–25,0––10,1
–25,0 alatt

A magyar anyanyelvűek száma 50 fő vagy 10% alatti

1. táblázat: A magyar anyanyelvűek számának és arányának változása a magyarlakta járásokban, 2011–2021

Járás	2011		2021		2011–2021	
	Szám	Arány (%)	Szám	Arány (%)	Magyarok számának változása (%)	Magyarok arányának változása*
Dunaszerdahelyi	91 412	81,1	88 795	75,0	-2,9	-7,4
Érsekújvári	52 704	39,4	47 011	36,3	-10,8	-7,8
Galántai	33 799	37,7	30 324	33,5	-10,3	-11,1
Kassa	8 584	4,5	7 633	3,7	-11,1	-17,2
Kassa-környéki	17 348	16,0	14 839	12,2	-14,5	-23,9
Komáromi	71 425	73,3	66 339	71,3	-7,1	-2,7
Lévai	30 661	28,1	25 134	24,3	-18,0	-13,6
Losonci	19 845	30,7	18 866	28,7	-4,9	-6,6
Nagykürtösi	12 731	30,7	10 579	26,6	-16,9	-13,6
Nagymihályi	14 325	14,3	13 376	13,1	-6,6	-8,2
Nagyrocei	9 298	25,0	8 425	23,4	-9,4	-6,3
Nyitrai	10 447	6,9	7 513	4,8	-28,1	-30,2
Pozsony	15 307	3,8	11 958	2,8	-21,9	-27,7
Rimaszombati	36 310	47,5	36 643	47,7	0,9	0,3
Rozsnyói	18 057	31,7	15 442	27,7	-14,5	-12,5
Szenci	9 538	15,5	8 678	9,6	-9,0	-38,4
Töketerbesi	32 473	32,8	29 415	30,3	-9,4	-7,8
Vágsellyei	17 455	35,1	14 886	31,2	-14,7	-11,1
Szlovákia összesen	508 714	10,2	462 175	9,0	-9,1	-11,7

*A 2011-es arány %-ában.

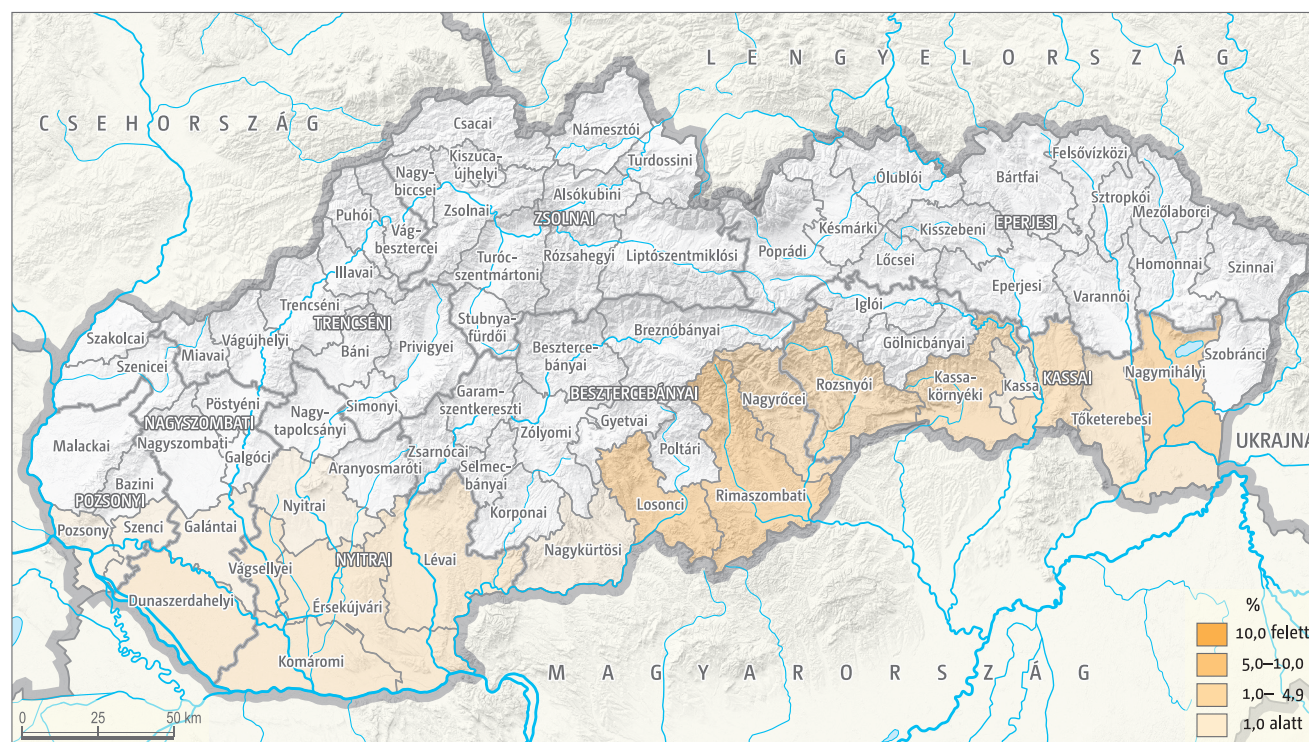
A felsorolt térségek ellenpontjaként kirajzolódnak azok a térségek is, ahol a magyarok számának csökkenése jelentős mértékű volt. Ezek elsősorban azok a nyelvhatárperemi térségek, amelyeket akár szórványként is azonosíthatunk, és ahol a magyarok fogyása már korábban is látványos volt. Ilyen a Nyitrai járás egésze, a nagyvárosok, a Nagykürtösi járás, ahol a magyar nyelvterület egyre inkább elkeskenyedik, a 2. világháború utáni kitelepítések óta rendkívül vegyessé vált Lévai járás középső része, valamint a Rozsnyói járás. Egyben ezek azok a térségek is (kiemelten a két nagyváros, a Kassa-környéki és a Nyitrai járás), ahol a második nemzetiségként a magyart megjelölők száma a legmagasabb az első helyen magyart megjelölőkhöz viszonyítva, jól mutatva a kettős kötődések, illetve köztes pozíciók relatív gyakoriságát ezekben a térségekben. Összességében a területi elemzések alapján megállapítható, hogy a magyarok számának változását elsősorban a tömb–szórvány és a falu–város dichotómiák határozzák meg.

A fentiek mellett azonban még egy kiemelkedő fontosságú tényezőt kell megemlítenünk, mégpedig a magyar romák szerepét, akiknek mind a magyar népesedésben, mind a magyar iskolarendszer fenntartásában nagy a részesedésük. Azonban e csoport statisztikai nyomon követése Szlovákiában is rendkívül nehéz, hiszen – hasonlóan a régió többi országához – a roma

származásúaknak csupán negyede vallja magát cigány nemzetiségűnek vagy anyanyelvűnek – tükrözve a stigmatizáltságukat, marginalizáltságukat, valamint az aktuális társadalmi-politikai viszonyokat. A roma identifikáció kérdésköréről sokat elárul, hogy a népszámlálási adatok szerint 2011 és 2021 között a szlovákiai roma lakosság száma harmadával csökkent.

A 2021-es népszámlálás szerint a magyar–roma kettős kötődésűek száma 20 ezer fő, de sok roma származású egy kategória szerint sem vallja magát romának. A magyar romák leginkább Kelet-Szlovákiában élnek, és egyes térségekben (Kelet-Nógrád, Gömör, Ung-vidék) részesezésük a magyarokon belül még a népszámlálási adatok szerint is meghaladja a 10%-ot (5. térkép).

5. térkép: A legalább egy kategória szerint magát romának vallók aránya a magyar kötődésű népességen belül a dél-szlovákiai járásokban, 2021

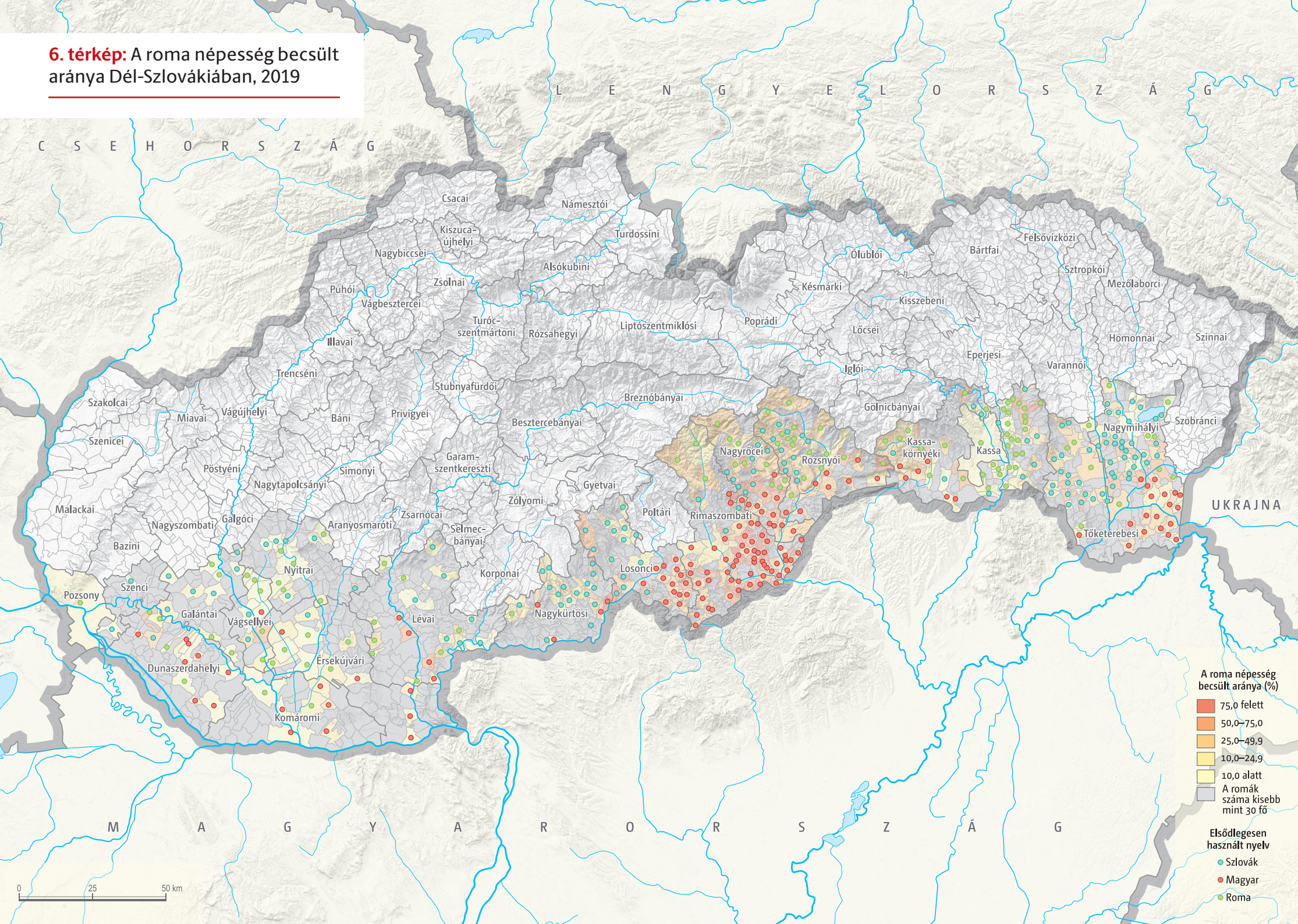

Hasonlóan keveset lehet megtudni a számukról a regiszteradatokból. Mind a népmozgalmi, mind az iskolai nemzetiségi regisztrációnál lényegesen kevesebb roma nemzetiségűt regisztrálnak, mint a becslült számuk. Különösen feltűnő, hogy az iskolai statisztikák szerint a 2024/25-ös tanévben a magyar tananyelvű közoktatásban (tehát óvodától középiskoláig) beíratott 50 ezer gyerekből mindössze 450-et regisztráltak romaként, miközben egyes vélemények szerint a magyar iskolák közel fele nem lenne működőképes a roma származású gyerekek nélkül.²⁶

A népszámlálás adataival szemben a becslések szerint jóval magasabb a romának gondolt/minősített emberek száma. A Szlovákiai Roma Atlasz külső minősítésen alapuló adatai szerint az elsődlegesen magyar nyelven beszélő cigány közösségekben élők száma mintegy 58 ezer fő volt 2019-ben.²⁷ Területi elhelyezkedésük mintázata azonban hasonló a népszámlálásból kirajzolódó képhez, rávilágítva a Délkelet- és Délnyugat-Szlovákia közti különbségekre (6. térkép). Ezt a területi mintázatot érdemes figyelembe venni az oktatási adatokból kirajzolódó kép értelmezéséhez is.

6. térkép: A roma népesség becsült aránya Dél-Szlovákiában, 2019

A szlovákiai magyar közoktatási rendszer demográfiai alapjai

A demográfiai adatok egy hagyományos, területi alapon szerveződő oktatási rendszer leírásához stabil keretet nyújtanak. Ilyen esetben az oktatási rendszer 'célcsoportja' az adott területen élő gyermekek száma, és a rendszer leírásakor a kérdés csupán az, hogy ezen adott demográfiai kereten belül a gyermekek milyen életkorban és milyen arányban kerülnek beiskolázásra az egyes oktatási fokokon, intézménytípusokban; vagyis egy adott korú népesség milyen arányban vesz részt a közoktatásban.²⁸

Egy kisebbségi közösség oktatási rendszere esetében a helyzet összetettebb, mert az oktatás demográfiai keretfeltételeinek a meghatározása nem egyértelmű. Bár a szlovákiai magyar közösségre vonatkozó főbb demográfiai folyamatok jól ismertek és dokumentáltak,²⁹ a közösség határai mégsem tekinthetők szilárdnak, és ez megnehezíti a magyar tannyelvű oktatási rendszer lefedettségének, a beiskolázási arányoknak a vizsgálatát. Kérdéses, pontosan hogyan is határozható meg tehát a tanulói célcsoportja a szlovákiai magyar tannyelvű oktatásnak, illetve

mennyire megbízható adatok állnak erről a célcsoportról rendelkezésre.

Így a magyar nyelvű oktatási rendszer egyszerre kínál tanulási lehetőséget a magyar anyanyelvűek, a magyarul jól beszélők, a magyar identitásúak, a magyar szülő/szülők gyermekei stb. számára. A gyermekre vonatkozó információk sok esetben a szülőre vonatkoznak, a szülőtől származnak: egy újszülöttnak, kisgyermeknek nincs még nemzetiségi tudata, csak a szülőknak van vagy lehet arról elképzelése, hogy milyen nemzetiségűnek kívánja majd nevelni a gyermeket. Egy újszülöttnak nincs még anyanyelve, hiszen nem beszél, a gyerek anyanyelvét az anyjának, apjának a családon belül használt nyelve határozza meg. További kérdés az adatgyűjtés időpontja, hiszen egy gyermek nyelvi, etnikai környezete idővel változhat (például a vegyes családokba született gyermek nyelvi, etnikai családi környezete a szülők válása után elszlovákosodhat vagy elmagyarosodhat).

A szlovákiai magyar oktatási rendszer jövőbeli elsődleges 'magját', célcsoportját megítélésünk szerint a magyar anyanyelvű anyától született gyermekek számával közelíthetjük meg a legjobban, ugyanis ez az a csoport, aki nyelvi kompetenciái alapján egy magyar nyelvű oktatási rendszerbe leginkább illeszkedik. Ha az anya nem magyar anyanyelvű, hanem a család más módon kötődik a magyar közösséghez

(az apa magyar anyanyelvű; az anya magyar nemzeti-ségű, de nem magyar anyanyelvű stb.), attól a gyermek természetesen kerülhet magyar tannyelvű oktatásba. Az utóbbi csoportok azonban már nem a magyar tannyelvű oktatás szűken vett, elsődleges célcsoportjához tartoznak, hanem inkább a magyar tannyelvű iskolát választók másodlagos, az előzőnél jóval nehezebben meghatározható számú és bizonytalan motivációjú közösségéhez.

Ugyanakkor – noha Szlovákiában bőségesen rendelkezésre állnak a kisebbségi közösségekre vonatkozó adatforrások – pont ilyen, a gyermekszületéskori anyai anyanyelvre vonatkozó adat nincs, mert a Szlovákiában a népmozgalmi adatgyűjtés keretében szüléskor nem az anya anyanyelvére, hanem nemzetiségére vonatkozó adatokat vesznek fel.³⁰ Emiatt a 7. térképen is a magyar nemzetiségű anyák születéseinek arányát és évenkénti átlagos számát ábrázoltuk járásokként. A térképen a 2016–20-as évekre vonatkozó átlagos értékeket mutatunk, egyrészt kiszűrve az egyes évek közötti véletlenszerű ingadozásokat, másrészt olyan évjáratok adatait bemutatva, amelyek már megjelennek az oktatási rendszerben (óvodások, elemisták), hogy így eredményeink összevethetők legyenek a tényleges diáklétszámokkal. Az adatok értelemszerűen nem a születés (kórház) helye szerint, hanem a szülő nő lakhelye (ahova a gyermeket hazaviszi a kórházból) szerint

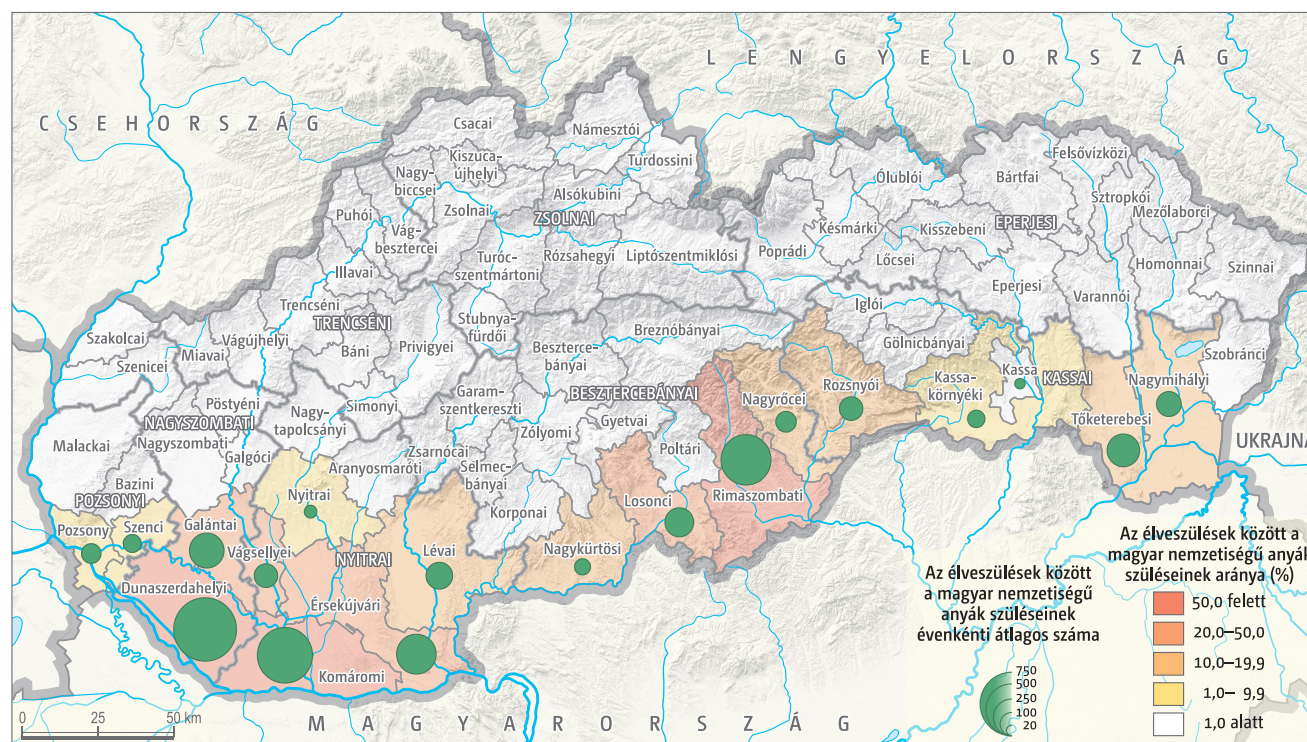
vannak feltüntetve. Ezen adatbázis szerint a vizsgált években átlagosan 3511 ilyen 'magyar anya általi szülés' történt Szlovákiában. Ez az érték a szlovákiai szülések mintegy 6,1%-a, tehát lényegesen alacsonyabb a 2021-es népszámlálás 8,2%-os (elsődleges, megtisztított) nemzetiségi arányánál. Az eltérés oka jelentős részben demográfiai (a magyar közösség előregedetebb,

kevesebb köztük a gyermekvállalási korban lévő nő), de feltehetően a statisztikai nyilvántartás pontatlanságai is szerepet játszanak.

A magyar anyák szüléseire vonatkozó területi adatok főbb vonalakban hasonló képet mutatnak a 2021. évi népszámlálás teljes népességre vonatkozó (elsődleges)

nemzetiségi adataihoz, azonban az eltérések sem elhanyagolhatóak. Például közös, hogy mind a teljes népességet, mind a születéseket tekintve a két 'legmagyarabb' járás a Dunaszerdahelyi és a Komáromi. Az adatok szerint a sorrend viszont fordított: a Komáromi járásban a gyermekek 71%-a, a Dunaszerdahelyiben 64%-a született magyar nemzetiségű anyától. Ezzel szemben a népszámlálás adatai szerint a teljes – nemzetiségéről nyilatkozó – népesség 72%-a magyar nemzetiségű a Dunaszerdahelyi járásban, és 67%-a a Komáromi járásában, tehát az arányok mintha felcserélődtek volna.³¹

7. térkép: A 2016–2020-ban történt élveszülések között a magyar nemzetiségű anyák szüléseinek aránya és évenkénti átlagos száma járásonként

A harmadik helyen a Rimaszombati járást találjuk, amely a szülő nők nemzetiségét tekintve már a harmadik magyar többségű járásnak tekinthető: a szülést követően a nők 51,5%-a úgy nyilatkozott, hogy magyar nemzetiségű, ez átlagosan évi 472 gyermeket jelent. Ez az ötven százalékot meghaladó arány lényegesen magasabb a népszámlálási, a teljes lakosságra vonatkozó 41,3%-os nemzetiségi aránynál. Az eltérés oka a magyar anyanyelvű, roma származású kismamák magas aránya. Ez az egyértelműen magyar anyanyelvű – jellemzően más nyelven nem is beszélő –, fiatalos kor szerkezetű csoport a Rimaszombati járásban jelentős mértékben hozzájárul a születések számához. A magyar romák – nem csak itt, hanem más délkelet-szlovákiai járásokban is (ld. 5. térkép) – a népszámláláskor

magyar anyanyelvűnek, de nem feltétlenül, illetve csak részben magyar nemzetiségűnek vallották magukat. Ezzel szemben a születési – és még nagyobb arányban a beiskolázási – statisztikákban már nagyobb arányban vallották magukat magyar nemzetiségűnek, illetve kerültek magyarként rögzítésre, mint a népszámláláskor.

Ebben a három, a születési adatokat tekintve magyar többségű járásban történik meg Szlovákiában a magyar születések több mint fele (51,1%). Ezen felül nincs több olyan járás, ahol a magyar születések aránya megközelítené az 50%-ot, de az egyharmados arányt sem (2. táblázat). A Lévai és a Nagymihályi járásban a magyar születések aránya bár alacsony, (13,6%; 10,5%), de a járás lakosság száma miatt ez mégis évfolyamonként több mint száz gyermeket jelent. A fent említett járasokon túl magyar nyelvű oktatási rendszerben olyan területeken lehet gondolkodni, ahol évfolyamonként legalább egy középiskolai osztálynyi magyar gyermek születik (17-20 fő): Pozsony és Kassa mellett, ide tartozik a Szenci, a Kassa-környéki, a Nyitrai és a Nagykürtösi járás. Ebben a két nagyvárosban és négy járásban azonban a magyar születésszám összesen nem éri el az évfolyamonkénti 300 gyermeket, ami az összes magyar szülés kevesebb mint egytizedét jelenti.

Fontos módszertani kérdés, hogy mennyire megbízhatók azok az adatok, amelyek a kórházban szülés

2. táblázat: A 2016–2020-ban született magyar gyermekek száma és aránya járásonként születési statisztika (anya nemzetisége) és a 2021. évi népszámlálás (gyermek anyanyelve) szerint

	A. Élveszületések		B. Anyanyelv (népszámlálás)	
	Arány (tisztított)	Átlagos gyerekszám/év	Arány (tisztított)	Átlagos gyerekszám/év
Pozsony város	1,3%	72	0,9%	45
Szenci járás	5,0%	60	3,4%	46
Dunaszerdahelyi járás	64,3%	746	62,9%	711
Galántai járás	25,6%	226	25,5%	215
Komáromi járás	70,6%	575	67,2%	482
Nyitrai járás	1,8%	30	1,5%	23
Érsekújvári járás	25,8%	294	28,2%	286
Vágsellyei járás	22,1%	103	21,9%	89
Lévai járás	13,6%	133	15,6%	134
Losonci járás	23,0%	155	27,5%	172
Nagyőrcei járás	18,9%	79	21,4%	79
Rimaszombati járás	51,5%	472	55,9%	500
Nagykürtösi járás	13,0%	48	20,3%	69
Kassa város	0,9%	20	1,5%	29
Kassa-környéki járás	3,3%	56	7,9%	128
Nagymihályi járás	10,5%	115	14,7%	154
Rozsnyói járás	15,1%	103	18,3%	112
Tőketerebesi járás	17,0%	198	22,2%	241
egyéb járasok	0,0%	25	0,0%	18
Szlovákia összesen	6,1%	3511	6,6%	3533

A: A 2016–2020-ban történt élveszületések között a magyar nemzetiségű anyák szüléseinek aránya és évenkénti átlagos száma járásonként (Anyák lakóhelye szerint).

B: Magyar anyanyelvű gyermekek aránya, és évenkénti átlagos száma járásonként (2016–2020).

után kitöltött űrlapból származnak.³² A frissen szült anyák érhetően nem ezzel foglalkoznak, sokszor kérdés nélkül, akár a nővérek segítségével kerülnek be az adatok. Ráadásul ez az adat a nemzetiségre és nem az anyanyelvre vonatkozik. Ezért érdemes a születési statisztikákat összevetni a népszámlálás adataival (2. táblázat).

A táblázatban az anya születéskori nemzetisége (2016–20-as évek átlaga) vethető össze a 2021. évi népszámlálás adatbázisában szereplő, ugyanezekben az években született gyermekek anyanyelvi adataival. Az arányok számításakor mindig a nemzetiségükről/anyanyelvükről nyilatkozókon belüli arányt vettük figyelembe. Országosan tekintve az átlagos magyar születésszám lényegében megegyezik a két adatforrás szerint (3511 gyermek vs. 3533 „magyar” szülés). A népszámlálási sokaságban ez valamivel magasabb (6,6%-os) arányt jelent, itt ugyanis magasabb a nem nyilatkozók vagy meg sem kérdezettek aránya az adatbázisban.

A két adatforrás közötti eltérések látványos területi megosztottságot mutatnak. Délnyugat-Szlovákiában (a Lévai járásig) a magyar nemzetiségű nők születésének száma minden járásban meghaladja a magyar anyanyelvű kisgyermekek népszámlálási számát. Az eltérés aránya a legjelentősebb a magyar szórvány Pozsonyban (72 vs. 45 gyermek évfolyamonként), de

nem elhanyagolható másutt sem. A magyar nemzetiiségű anyák által szült gyerekek csaknem negyede nem lesz magyar anyanyelvű a Nyitrai és a Szenci járásban sem, de még a két tömbvidéknek tekinthető járásban is hiány mutatkozik. Nyugaton tehát jellemző az a jelenség, hogy magyar nemzetiségű nők a népszámlálási statisztikákban nem magyar anyanyelvűként megjelenő gyermekeket szülnék. Emögött sok esetben a magyar–szlovák vegyes párkapcsolatok hatása feltételezhető, az ilyen családokban ugyanis jellemzőbb az anyanyelv átörökítésének megszakadása. A jelenség határa valahol a Lévai járásnál húzódik, ahol a két érték hozzávetőleg kiegyenlítődik. Ezen délnyugat-szlovákiai járásokban születik a szlovákiai magyar gyermekek többsége, adatforrástól függően 58–64%-a (születéskori nemzetiségi vs. anyanyelvi értékek).

A Lévai járástól keletre megfordulnak az arányok: a magyar anyanyelvű gyermekek száma meghaladja azt az értéket, mint ahány magyar nemzetiségű anya szülése szerepel a statisztikákban. Ez nem valamiféle egzotikus statisztikai érdekesség, hiszen ezeken a területen születik a szlovákiai magyar gyermekek 36–42%-a. Az eltérés némely esetben igen markáns. Kassát és a Kassa-könyéki járást együtt kezelve a népmozgalmi statisztikák csak évi átlagosan 75 magyar nemzetiségű szülést tartalmaznak. Ezzel szemben a népszámlálási anyanyelvi adatbázisban

157 fős átlagos magyar kohorsznagyságokat találunk ugyanezekben az évfolyamokban, ugyanezen a területen. Az arányokat tekintve is vannak feltűnő eltérések: például a Nagykürtösi járásban a szülések 13%-a magyar nemzetiségű szülés, de a gyermekek 20,3%-a magyar anyanyelvű gyermek; a Töketerebesi járásban 17 és 22,2% ugyanez. A jelenség oka részben a korábban már említett magyar romákra vezethető vissza. Az ehhez a csoporthoz tartozó magyar anyanyelvű kismamák a szüléskor, a kórházakban jónéhány esetben cigány vagy méginkább szlovák nemzetiségüként kerülnek be a statisztikákba, de népszámlálás esetén a gyermek magyar anyanyelve már rögzítésre kerül. Ugyanakkor – és erre példa a Nagykürtösi járás – ez a jelenség nyilvánvalóan nem csak a romákhoz kötődik, olyan területeken is megfigyelhető, ahol nagyon alacsony a (magyar) romák aránya, ellenben jelentősen eltér a magyar anyanyelvűek és magyar nemzetiségűek száma.

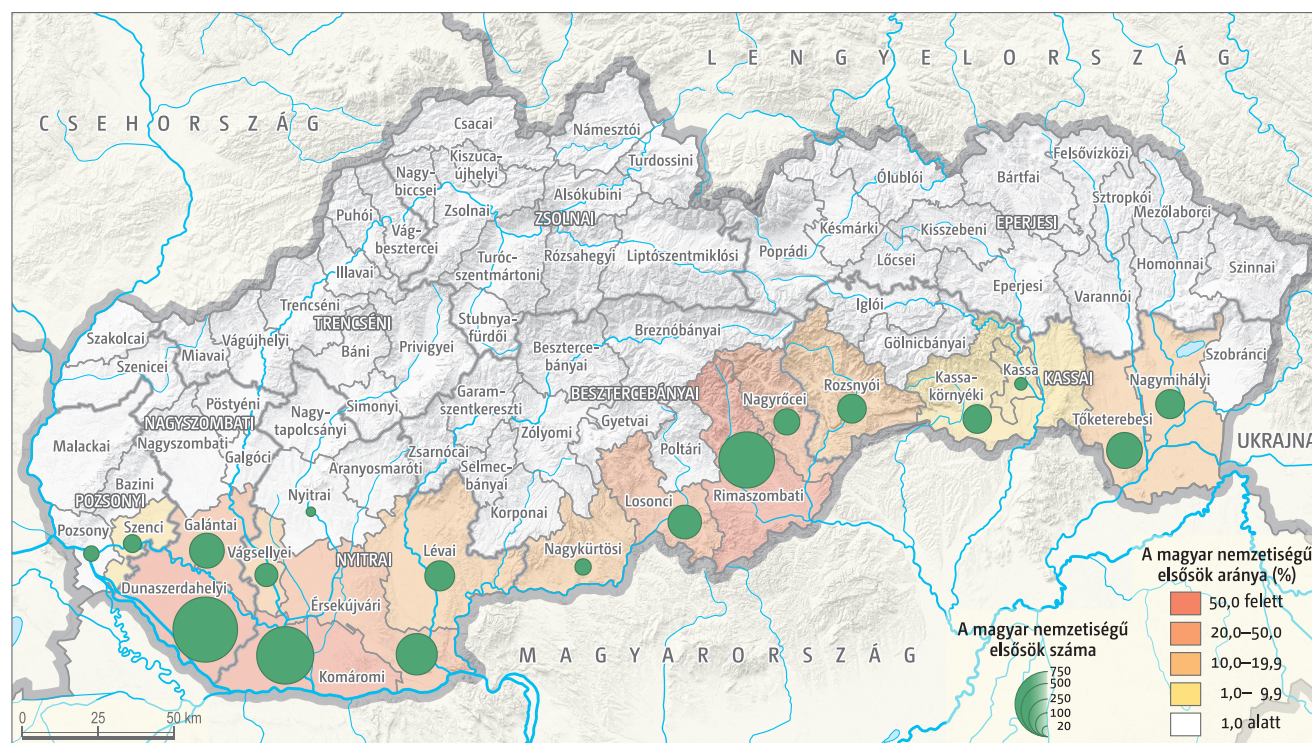
Feltehetően Délnyugat-Szlovákiához hasonlóan a délkelet-szlovákiai területeken is lehetnek magyar–szlovák vegyes párkapcsolatokból származó veszteségek, azonban a magyar anyanyelvű, de nem magyar nemzetiségű(ként nyilvántartott) családokból származó anyanyelvi nyereség mértéke olyan nagy, hogy ezt mintegy elfedi, meghaladva az asszimilációs veszteséget.

A fenti területi megosztottság, és az adatok közötti ellemondás rámutat arra, hogy miért is nem egyszerű számszerűsíteni a szlovákiai magyar oktatási hátlózat demográfiai háttérét és bázisát. Összesítve azt mondhatjuk, hogy egy jól működő szlovákiai magyar oktatási rendszer célja az lehetne, hogy Délnyugat-Szlovákiában képes legyen bevonítani a magyar

nemzetiségű nők akár vegyes házasságban is született gyermekeit, míg Délkelet-Szlovákiában képes legyen integrálni minden magyar anyanyelvű gyermeket nemzetiségtől (roma, szlovák vagy magyar) függetlenül. Ha ilyen földrajzilag osztott, de egyben inkluzív módon határozzuk meg a szlovákiai magyar oktatás demográfiai célcsoportját, akkor az hozzávetőleg évi

3750 gyermeket jelent, akinek Szlovákiában magyar tannyelvű oktatásban lenne a helye; ez a vizsgált évfolyamokban a Szlovákiában született gyermekek mintegy 6,6%-át jelenti, ami még mindig lényegesen alacsonyabb, mint a magyar anyanyelvű lakosság jelenlegi aránya Szlovákiában.

8. térkép: A 2022/23–2025/26-os tanévekben a magyar nemzetiségű elsősök aránya (az összes elsős között) és tanévenkénti átlagos száma

A kapott képet tovább pontosítja, hogy Szlovákiában a beiskolázáskor is adatot gyűjtenek az iskolába beíratott gyermek nemzetiségéről. Ezt az információt minden gyermek kapcsán rögzítik, függetlenül a tannyelvtől. Egyes iskolákban más dokumentumokból másolják át ezt a nemzetiségi adatot, másutt a szülők nyilatkoznak erről. Ezen adatbázis szerint az elmúlt három tanévben évente átlagosan 3845 magyar nemzetiségű elsős került beiskolázásra Szlovákiában, magyar vagy szlovák tannyelvű oktatási intézménybe (az évismétlések miatt valamivel kevesebb a rendszerben ténylegesen megjelenő új diák). Ezek az értékek hasonlóak a fenti „kombinált”, területileg megosztott módon számított demográfiai alapsokaság mértékéhez és területi eloszlásához (8. térkép).

Tátrai Patrik, Kapitány Balázs, Nagy Ildikó, Rákóczi Krisztián

SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZOKTATÁSI ATLASZ

Társadalmi-demográfiai folyamatok Dél-Szlovákiában
a tanulói létszámok tükrében 2010 után

Horizontum Polgári Társulás – HUN-REN CSFK – VEKTOR Társadalomkutató Egyesület

Budapest, 2026

Szerzők:

Tátrai Patrik
Kapitány Balázs
Nagy Ildikó
Rákóczi Krisztián

© Tátrai Patrik, Kapitány Balázs,
Nagy Ildikó, Rákóczi Krisztián, 2026
© Horizontum Polgári Társulás;
HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet;
VEKTOR Társadalomkutató Egyesület

Kiadja a Horizontum Polgári Társulás, a HUN-REN
Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont (MTA
Kiváló Kutatóhely) és a VEKTOR Társadalomkutató
Egyesület.

Szakmai lektor:

Szarka László

© Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás,
a mű bővített, illetve rövidített változatainak kiadási
jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem
a teljes mű, sem annak valamely része semmiféle
formában, semmiféle nyelven nem sokszorosítható
és nem publikálható.

horizontum.sk
csfk.org
hungarian-geography.hu
vektor-kutatas.hu

ISBN 978-963-8361-65-3

Térképek:

Koczó Fanni
Mezei Gáspár

Borítóterv:

Mezei Gáspár
Somodi András

Tipográfia:

Somodi András

